De la biblioteca tradiţională la biblioteca publică modernă

Dimitrie Poptămaş
Biblioteca Judeţeană Mureş

Privită din perspectiva a două secole, lectura publică este în măsură să ne redea evoluţia galopantă a unei vechi îndeletniciri de peste două milenii ajunsă la perioada de maximă înflorire în epoca luminilor, traversând o lungă perioadă de generalizare şi trecere la era informaţională. Biblioteca tradiţională cu ctitorii ei, formaţia lor pluridisciplinară, enciclopedică, interesul pentru cunoaştere din care a izvorât dragostea pentru carte până la adoraţie cedează viziunii sociologilor. Era electronică, la stadiul începutului mileniului al treilea, ne poartă tot mai mult în lumea calculatorului, care ne oferă satisfacţii neprevăzute în mijlocirea accesului la informaţie cu efort selectiv puţin şi cu mare rapiditate prin intermediul CD-ului, Internetului şi nu în ultimul rând, al cărţii electronice despre care se vorbeşte tot mai mult. Această evoluţie nu e altceva decât aşezarea unei tradiţii pe noile descoperiri ale ştiinţei: de la filele manuscrise la cartea manuscrisă, apoi tipărită şi dusă până la perfecţiune şi, odată cu ele, bibliotecile particulare sau de altă natură. Nimic nu putea fi mai nobil şi mai nou într-o vreme, acum demult apusă decât să-ţi oferi propria-ţi colecţie publicului.

Reîntorcându-ne la tradiţie şi la modelul nostru, nu trebuie uitat că oraşul nostru ca veche aşezare de pe Mureş s-a impus în peisajul urbanistic transilvan cu instituţii de mare tradiţie şi valoare. Aici a funcţionat cunoscuta Tablă Regească (Tribunalul Suprem al Transilvaniei), au existat şcoli cu mare vechime şi tradiţie, precum gimnaziile reformat şi romano-catolic, au existat biblioteci valoroase şi, tot aici, contele Samuel Teleki, guvernatorul Transilvaniei, pune bazele unei inegalabile biblioteci de cultură universală în plină epocă a luminilor. Toate acestea şi multe alte realizări vor marca definitiv viaţa culturală a urbei, dar dintre ele, cel mai important ni se pare facilitarea accesului locuitorilor la tezaurul de valori spirituale ale umanităţii, în principal prin bibliotecile de pe lângă Scola Particula şi Teleki. Prima, devenită mai târziu Biblioteca Gimnaziului Reformat, înfiinţată în anul 1557, prin colecţiile sale constituite în timp, printr-o bună selecţie de lucrări, reflecta profilul real-umanist al aşezământului de învăţământ.

BDD-A19213 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:46:17 UTC)

Pe lângă numărul mare de cărţi maghiare, aici puteau fi consultate şi cărţi ale clasicilor în limbile latină şi greacă sau în traduceri, precum şi cărţi în limbile moderne. Biblioteca Teleki, după numele fondatorului, este darul şi recunoştinţa ctitorului pentru mureşeni, spaţiul din care a descins şi oamenii din mijlocul cărora s-a ridicat. Din Viena, unde îşi avea domiciliul, la Cancelaria Aulică, şi de unde cutreieră toată Europa, a colecţionat tot ce a găsit mai valoros în materie de carte şi tipar sfârşitul secolului al XVIII-lea. Această bibliotecă a devenit sanctuarul de cunoaştere şi studiu, de punere în contact cu marile idei ale lumii civilizate europene a numeroşi intelectuali din toată Transilvania, primii beneficiari ai acestui imens tezaur spiritual fiind populaţia autohtonă, între care şi tinerii studioşi care făceau practica la Tabla Regească. Nu întâmplător, Biblioteca Teleki este declarată de către fondator, în anul 1802, bibliotecă publică, corespunzând întru totul cerinţelor bibliotecilor moderne şi intereselor generale de lectură prin încadrarea colecţiilor în actualitatea vremii, reflectarea stadiului evoluţiei ştiinţelor şi artelor, elaborarea şi difuzarea unui catalog tipărit, trimis marilor biblioteci şi instituţii dornice de a se informa. Printre beneficiarii informaţiilor existente în colecţiile Bibliotecii Teleki se înscrie Timotei Cipariu care deseori venea aici de la Blaj, pentru a descoperi noi mărturii privitoare la limba şi istoria românilor în contextul popoarelor vecine.[1] Cele două biblioteci îl atrag şi pe Nicolae Densuşianu în celebrul excurs de documetare în Transilvania din însărcinarea Academiei Române, pentru a aduna date privitoare la Revoluţia lui Horea. Ele sunt consemnate în Raportul său, prezentat în Forumul ştiinţific al Ţării, iar datele sunt folosite în valoroasa sa exegeză despre acest important eveniment istoric şi al tragicului lui sfârşit.[2]

---

[1] Valeriu Nițu. ***Contribuţie la valorificarea activităţii filologice şi istorice a lui Timotei Cipariu.*** În: ***Studii de istorie, filologie şi istora artei***, Bucureşti, Ed. Academiei R.S.R., 1972, p. 275.

[2] Nicolae Densuşianu. Cercetări în arhivele şi bibliotecile Ungariei şi Transilvaniei. Pe baza acestora a elaborat studiul ***Revoluţiunea lui Horea în Transilvania şi Ungaria 1784-1785***. Apărut la Bucureşti în Editura Carol Göbl. 1884, 524 p.

BDD-A19213 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:46:17 UTC)

Instituţiile târgumureşene de cultură şi mai ales bibliotecile sale îl atrag şi pe Nicolae Iorga, care, împreună cu Ioan Lupaş, vizitează oraşul în zilele de 21-22 iulie 1922. Cu acest prilej este cercetată şi Biblioteca Telekiana, unde savantul este întâmpinat de custodele acestui aşezământ, Gulyás Károly, şi unde apreciază bogăţia şi varietatea cărţilor adunate şi păstrate aici, după cum va consemna în memoriile sale: *„În vechea casă a lui Samuil Teleki colecţiile lui se arată prin amabilitatea directorului actual, oricărui om cu interes pentru cultură, încuindu-se în urmă, după un vechi obicei, uşile de fier. Cele mai rari produse ale imprimeriei începând cu vechile biblii, se înşiră pe rafturi sub linia portretelor altei epoci, pe când deasupra se bolteşte acoperişul crăpat de ani. E o expoziţie şi nu poate fi o sală de lucru, cum e cazul şi la Bathyaneum din Alba Iulia. Nu se face foc iarna. Cu mici excepţii biblioteca îşi păstrează acea înfăţişare până în zilele noastre. Colecţiile frumos orânduite, în galantare îngrădite cu sârmă sunt străjuite de busturi ale clasicilor greci şi latini cărora li se alătură câteva tablouri ale familiei fondatorului". Respectul omului de cultură pentru acest tezaur este fixat în câteva cuvinte în cartea de aur „In domo humaneae nobilitatis hungaricae opera vetusti tempore moravi" („În casa cultivatei nobilimi maghiare am admirat opera timpurilor trecute).*[3]

Numărul bibliotecilor mureşene nu se încheie aici. Secolul al XIX-lea este mai generos în această privinţă. Înmulţirea şcolilor, diversificarea învăţământului prin specializare, vor duce la formarea unor biblioteci de profil. La acestea se adaugă cele confesionale, multe dintre ele cu tradiţie. Altele vor fi rodul unor activităţi de asociere (uniuni, societăţi, fundaţii, asociaţii), sau instituţii.

Cu toată această situaţie, accesul general la lectură rămâne un deziderat, - necesitatea instituirii unor biblioteci publice rămâne o cerinţă a timpurilor moderne. Înfiinţarea acestora a luat o mare amploare în lumea civilizată, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prin colecţiile sale şi sfera de interes, Biblioteca Teleki rămâne una ştiinţifică. Celelalte rămân tributare intereselor instituţionale sau de obşte, pentru care au fost constituite. În aceste condiţii biblioteca publică trebuie să devină o instituţie de larg acces, situaţie de care locuitorii cetăţii şi autorităţile sale sunt

[3] Nicolae Iorga. ***Pagini alese din memoriile de călătorie prin Ardeal şi Banat***. Vol.2. Bucureşti, Editura Minerva, 1997, p.182.

BDD-A19213 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:46:17 UTC)

conştiente. Dorinţa lor devine realitate în condiţiile regândirii organizării culturii, concepută a fi polarizată în jurul unui aşezământ, finalizat printr-un impozant Palat al Culturii în care va funcţiona şi biblioteca publică. Construcţia şi subvenţionarea acestuia a intrat în politica aulică. Împăratul Francisc Iosif devine, în condiţiile imperiului dualist, şi rege al Ungariei, de la a cărui urcare pe tron se împlinineau 40 de ani (1907). Bine proiectat, situat în centrul oraşului, împreună cu palatul adminstrativ, Palatul Culturii oferea pe atunci suficiente spaţii pentru principalele instituţii de cultură ale oraşului, biblioteci, săli de spectacole, muzee, pinacotecă, conservator etc.[4]

Contactul cu această clădire îl copleşeşte pe Nicolae Iorga, care, în prima sa vizită la Târgu-Mureş, scria că *„e zidit cu o îngrijire pioasă, religioasă, din cel mai bun material, toată viaţa secuiului a fost studiată şi stilizată pentru a da un caracter de incontestabilă, nouă proaspătă frumuseţe. În culoare, în liniile bizare ale ornamentelor, cu inspiraţia semnelor de legendă de pe geamuri, pretutindeni e aceeaşi pecete rural-naţională"*. Savantul mai constată că tânăra bibliotecă publică a ajuns la un considerabil fond de carte, dar că nu exista, până la acea dată, nici o tipăritură în limba română.[5]

În viziunea mureşenilor şi a cititorilor săi, biblioteca publică este unul din obiectivele culturale esenţiale. Încă din anul 1911 a început colecţionarea cărţilor prin donaţii. O aripă a clădirii a fost dotată cu instalaţie modernă de depozitare a circa 300.000 de publicaţii, au fost prevăzute spaţii pentru lectură (sală cu 80 de locuri), dotată cu mobilier adecvat.

La deschiderea bibliotecii în toamna anului 1913 erau puse în circuitul public doar 319 volume, pentru ca în anul următor să se ajungă la 7.340, numărul lor ridicându-se la 11.986 în anul 1918. Asupra conţinutului fondului de carte raportat la cerinţele de lectură ale publicului situaţia este discutabilă deoarece nu ne aflăm în faţa unei selecţii ci a unor oferte din care se fac alegerile ori se înregistrează în întregime pentru a spori fondul de carte.

---

[4] Traian Popa. ***Monografia oraşului Târgu-Mureş***. Târgu-Mureş, Tipografia „Corvin", 1932, p.278

[5] Valeriu Nițu. ***Nicolae Iorga la Târgu-Mureş***. În: ***Vatra***, I, nr.2, mai 1971, p.16-17

BDD-A19213 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:46:17 UTC)

Custode al bibliotecii a fost numit Dr. Molnár Gábor, de formaţie juridică, personalitate proeminentă a vieţii culturale mureşene, iubitor de carte şi care moşteneşte o valoroasă bibliotecă din familie, se specializează în biblioteconomie la Budapesta şi donează o parte din colecţiile sale bibliotecii orăşeneşti, îmbogăţind astfel fondul de carte preţioasă, în special „transilvanica". El este cel care concepe sistemul de aranjare a publicaţiilor bazat pe cota numerică şi pe format în cadrul poliţei de raft (un metru lungime), catalog alfabetico-tematic conceput pe fişe de format internaţional, (12,5 x 7,5 cm), sistem de împrumut pe bază de buzunăraşe, operându-se doar cotele la predarea-preluarea cărţilor pentru împrumut la domiciliu sau lectură la sală.

Pe acest fond cultural, fiind la început custode al muzeului care era în formare (1921), Aurel Filimon este numit în anul 1922 bibliotecar, alături de Molnár Gábor, care îşi va păstra funcţia de director până în anul 1936, când se va retrage din activitate prin pensionare. Aici va începe o activitate fără precedent în adaptarea acestei importante instituţii la noile realităţi; fără a aduce atingere dezvoltării culturii maghiare în strânsă armonie cu mentorul său în profesie.[6]

Din numeroasele demersuri pentru obţinerea de cărţi şi subvenţii financiare ale lui Aurel Filimon deducem orientarea sa privind fundamentul teoretic despre locul şi rolul bibliotecii publice în viaţa culturală, educativă, formativă şi informativă a localităţii. El cunoaştea conceptele despre carte şi lectură ale lui Morel care susţinea printre altele că, *„Bibliotecile publice sunt singurele mijloace educative, conferinţele, cursurile şi alte modalităţi de propagare a ştiinţelor sunt numai temporale, singura educaţie cu valoare absolută este autoeducaţia deoarece învăţăm conduşi de un scop oareşcare"*, sau recomandările bibliotecarului Pellisson, care conchidea, într-o lucrare a sa, că *„dintre toate mijloacele educaţiei libere, bibliotecile publice sunt acelea care au cea mai mare influenţă educativă şi socială".*[7] De aici concluzia sa că şcoala nu este suficientă pentru validarea viitorului şi poziţiei sociale. Ea ne dă numai bazele care trebuie mereu îmbogăţite prin lectură şi studiu, în lipsa cărora *„vom ajunge tot la acea primitivă întunecime de la care am pornit".*

[6] Poptămaş-Mészáros. ***Biblioteca Judeţeană Mureş***. Târgu-Mureş, 1979, p.7.

[7] Eugene Morel, Maurice Pellisson, bibliotecari francezi. Informaţii preluate din lucrarea lui Ferenczi Zoltán**, *A könyvtárak mint a nemzeti művelődés eszközei***. Budapest, 1909, p.11.

BDD-A19213 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:46:17 UTC)

Într-un memoriu adresat Consiliului orăşenesc, Aurel Filimon îşi fixează propria-i concepţie despre bibliotecă şi misiunea de bibliotecar prin următoarele: *„Bibliotecile ca manifestări sunt produse ale unor profunde necesităţi culturale ale popoarelor de elită care la râdul lor constituie cele mai puternice şi indispensabile instrumente pentru înaintarea şi răspândirea culturii, care la rândul ei a dat dovadă că temelia de existenţă a unui Neam şi Ţară este nu numai prosperitatea economică ci şi lumina pe care o dă cultura. Gradul de cultură se manifestă prin totalitatea tipăriturilor din domeniul tuturor cercetărilor ştiinţifice şi beletristice, prin urmare o bibliotecă înainte de toate trebuie să concentreze toate operele care servesc ca dovadă gradului de cultură naţională din alt punct de vedere pentru cultura generală pe principiul reciprocităţii, toate operele care ne pun la curent cu rezultatele mondiale. Biblioteca este şcoala vieţii care ne învaţă nu pentru notă sau certificat, ci pentru nevoile imperioase ale existenţei şi misiunea pe care o avem ca individ în societate".*

Desele invocaţii privitoare la lipsa alocaţiilor bugetare este vehement atacată, arătând că: *„Deşi împrejurările şi situaţia economică este cam dezasperată, nu putem spune că atuncea când este vorba de economii şi sacrificii, în primul rând ne sacrificăm cultura şi condamnăm generaţiile viitoare – care sunt nevinovate – să nu-şi poată completa cunoştinţele şcolare cu cele necesare de stadiul impus din altă parte. Ar fi foarte trist dacă conduşi de principiul economic am lovi în păturile sociale, doritoare de a se familiariza cu ultimele rezultate culturale. Un om care-şi pierde credinţa însuşi în sine şi care se consideră ca inutil societăţii fiind improductiv este numai parazitul social".* În încheierea acestor motivaţii, bibliotecarul invocă din nou importanţa misiunii şi profesionalismul care îl leagă de această instituţie pe care doreşte să o servească aşa cum este pretinsă de „ştiinţa bibliotecară".[8]

Deseori, în argumentarea cererilor sale, Aurel Filimon apelează la date comparative privind situaţia unor biblioteci sau evoluţia bibliotecilor publice în lumea civilizată, dobândită din multe lecturi şi surse de informare din cărţi şi periodice. Avea noţiuni despre „Public Library" din New York, cea mai mare din lume şi care deţinea încă din 1907 peste un milion şi jumătate de volume, urmată de „Congressional Library" din Washington,

[8] Memoriu adresat domnului Primar. Arhivă, Dos.1, 1931, f. 6.

BDD-A19213 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:46:17 UTC)

marile biblioteci europene cu tradiţia lor, „Biblioteca Naţională" a Franţei, „British Museum" a Angliei, cele din Petrograd sau Berlin. Mai importantă educativ este însă biblioteca publică care se deosebeşte de cea tradiţională în special prin actualitatea colecţiilor şi accesul larg al publicului. Sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea excelează în organizarea bibliotecilor publice, cele mai conştiente de valoarea lor fiind ţările dezvoltate dirijând importante investiţii în acest sens, aşa cum au fost americanii. Astfel, la Boston bibliotecile publice aveau 3,5 milioane volume, 4 milioane la New York, iar la Londra bibliotecile publice însumau 8 milioane de volume. Toate aceste modele îi serveau drept argumente alături de tradiţiile unor state în impunerea unui impozit bibliotecar cum se proceda în America şi Anglia încă de la jumătatea secolului al XIX-lea, modalitate de a realiza şi la Târgu-Mureş o bibliotecă pe care orăşenii şi-o doresc.

În pragul celei de a doua conflagraţii mondiale biblioteca târgumureşeană se impune ca o bibliotecă publică închegată cu mari resurse atât în informarea curentă, cât şi retrospectivă pentru cele mai diverse domenii ale cunoaşterii, servind intereselor educative, până la lectura de divertisment. Toţi locuitorii indiferent de vârstă, grad de instruire, preocupări, etnie, limbă îşi găseau cărţile de studiu şi lectură.

Urmările centralizării puterii, aplicarea politicii de dictat a adus mari prejudicii instituţiei şi lecturii. Accesul cititorului la carte a devenit limitativ. Multe dintre ele în urma unei riguroase selecţii au fost retrase din circuitul public. Un lucru deosebit rămâne păstrarea lor în depozitele bibliotecii fără să fie supuse distrugerii sau înstrăinării în aşa fel, încât după 1989, au fost restituite circuitului public.

Tradiţia celor 200 de ani de bibliotecă publică a rămas puternic resimţită. Ce puteau fi acele cataloage de bibliotecă de acum două veacuri, prezente în marile biblioteci ale lumii decât Internetul în forma sa incipientă. Mai mult decât atât, condiţiile materiale nu ne-au permis să ne îndepărtăm prea mult de tradiţie. Baza electronică de date cuprinde numai achiziţiile ultimilor ani. Lipsa lucrărilor proprii – cataloage-bibliografii-studii au devenit şi ele limitate. Ne bucurăm că putem oferi informaţie computerizată dar şi pentru faptul că tipărim cercetări bibliografice, cataloage, buletine de creştere a colecţiilor, dicţionare etc. Am ridicat la maximum potenţialul informativ, atât prin colecţiile tradiţionale cât şi prin selecţia privind achiziţiile de carte şi donaţiile. Cele peste 850.000 de publicaţii ale bibliotecilor unite ne atribuie locul întâi între bibliotecile

BDD-A19213 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:46:17 UTC)

judeţene. Suntem vizitaţi anual de 24.000-27.000 utilizatori, se consultă peste 500.000 volume, înregistrăm o frecvenţă anuală de aproape 300.000, cifră neegalată de nici o altă instituţie de cultură.

Se cuvine ca şi acum să aducem mulţumiri Consiliului Judeţean Mureş pentru atenţia care ne-o acordă pentru activităţile de restaurare a clădirii Teleki începută de Fundaţia Teleki din Basel – filiala Târgu-Mureş, continuată acum pe plan local. Instituţia şi personalul au fost ocrotite în anii postdecembrişti, asigurându-se buna funcţionare, creşterea numerică şi valorică a colecţiilor. Ne bucurăm că avem o Lege a bibliotecilor, după mulţi ani de căutări; ea mai poate fi perfecţionată, se elaborează un nou regulament-cadru al bibliotecilor publice, sunt garanţii că bibliotecile publice au şi vor avea un drum ascendent.

Să mulţumim apoi atâtor generaţii de bibliotecari care au dat împlinire instituţiei şi actului de lectură, lista este mare, şi celor care astăzi servesc această cauză nobilă, în situaţia noastră înnobilată de un nobil - Samuel Teleki - în urmă cu două secole.

From Traditional Library to Modern Public Library

Abstract

Târgu-Mureş is one of the traditional cultural centers from Transylvania. Its cultural roots may be find in the 16th century, when the first school library has been founded near the Scola Particula.

During the Enlightenment, the count Teleki laid the foundation of Bibliotheca Telekiana; this library became one of the most important cultural places from this area. Its values: ancient books – incunabula, but also the latest novelties from different domains – sciences, history, law etc. – represented a permanent source of interest for all Transylvanian scholars.

During the 19th century, as the number of schools increases, a lot of specialized libraries were founded. More than that, in this century some confessional libraries are noticed.

However, public reading was still a wish. At the begining of the 20th century, in 1913, when the Cultural Palace has been opened, the town library began its activity with no more than 300 books. It was only the begining, because in a short time, the collections became larger and larger.

BDD-A19213 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:46:17 UTC)

Today, the County Library is considered to be the largest county library from Romania, not only because of its large collections, but also because the quality of its services and the devotedness of the librarians.

BDD-A19213 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:46:17 UTC)